بازخوانی بارزه‌های معماری بومی در مسکن روستاهای ساحلی بوشهر

الناز بهبهانی*، عبدالرحمن دیناروند، محسن تابان***، محمد مهرکی‌زاده******

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۸
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۷

چکیده
روستاهای ساحلی استان بوشهر به‌دلیل موقعیت جغرافیایی مناسب در ارتباط با خلیج‌فارس و در مواردی وجود اراضی مناسب کشاورزی، قدمتی طولانی دارند و ازاین‌رو دربرداندهٔ میراثی غنی از معماری بومی‌اند. این معماری در عین سادگی و بی‌پیرایگی، اصول و ویژگی‌هایی در خودش نهفته دارد که شامل شیوه‌های ساخت‌وساز، طراحی هم‌ساز با اقلیم، ویژگی‌های کالبدی و نحوهٔ بهره‌برداری از منابع بومی می‌شوند. این پژوهش با هدف شناخت معماری بومی در نواحی روستاهای ساحلی استان بوشهر و استخراج الگوهای آن در جهت تدوین دستورالعملی برای طراحی، ویژگی‌های بافت روستایی و معماری بومی این نواحی را بررسی کرده است. به‌منظور دستیابی به شناخت الگوهای معماری بومی در روستاهای ساحلی استان بوشهر، مسکن بومی در روستاهای جزیرهٔ شیف و سالم‌آباد و اولی شمالی تحلیل شدند. موارد بررسی‌شده در بافت و بناهای روستایی در حوزه‌هایی چون تراکم بافت و جهت‌گیری معابر، ویژگی‌های کالبدی معماری، دستگاه‌های ساختمانی و راهکارهای ایجاد آسایش اقلیمی دسته‌بندی گردیدند. این موارد از روش توصیفی‌تحلیلی و بهره‌گیری از انواع روش‌های پیمایشی در سه روستای ذکرشده برداشت گردیدند. ویژگی‌های کالبدی‌فضایی در نمونه‌های انتخاب‌شده تحلیل و بارزه‌های معماری در هریک از روستاها مقایسه شدند. نتایج این پژوهش دربردارندهٔ مشخصات اصلی معماری بومی در این نواحی‌اند که رهنمودهایی برای طراحی ارائه می‌دهند. لزوم رعایت تناسبات انسانی در بخش‌های سکونتی و ورودی‌ها، تعریف فضای باز بینابینی در میان توده‌های ساختمانی، توجه به جهت‌گیری اقلیمی در توده‌گذاری‌ها و جزئیات معماری، لزوم بهره‌گیری از بازشوهای متعدد و سبک‌سازی سازه از مشخصات اصلی معماری بومی روستاهای ساحلی‌اند.

کلمات کلیدی: معماری بومی، معماری روستایی، توسعهٔ روستایی، روستاهای ساحلی بوشهر.

* کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، ایران.
** استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، ایران. Dinarvand@jsu.ac.ir
*** استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، ایران.
**** مربی گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، داشنگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، ایران.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

مقدمه

سال‌ها پیش از آنکه معماری سنتی با قانونمندی‌ها و اصول مدون خویش ایجاد شود، مردم محلی برای رفع نیاز خودشان در تأمین سرپناهی مناسب، به‌وسیلهٔ منابع در دسترس خویش شروع به ساخت بناهایی کردند که پاسخ‌گو به نیازهای محیطی و فرهنگی و اجتماعی آن‌ها بود. این معماری همواره با نام‌هایی چون معماری خودجوش (آلپاگونوولو و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۵) ، معماری «خُرد»، معماری فقیر و روستایی (همان)، معماری ناشناخته، معماری مردمی، معماری عامیانه، معماری بدون معمار (بانی مسعود، ۱۳۸۸: ۱۲۰)، ارگانیک، فولکلُر، گم‌نام، غیررسمی، غیرسازمانی و برخی دیگر (ناری قمی و دامیار، ۱۳۹۱) شناخته می‌شود.

سودمندی بهره‌برداری از اصول معماری بومی در طراحی، به‌ویژه در نواحی روستایی و سنتی، امری بدیهی و انکارناپذیر است؛ اما آنچه موردتوجه قرار می‌گیرد، شیوه و مقیاس بهره‌برداری از معماری بومی در طراحی است. در این خصوص، دسته‌بندی سه‌گانه‌ای مطرح می‌شود. دستهٔ اول دیدگاهی تئوریک به معماری بومی دارد. دستهٔ دوم عینیت معماری بومی را واجد ارزش برمی‌شمرد و آن را تکرارشدنی در همهٔ زمان‌ها می‌داند. دستهٔ سوم معماری بومی را به‌صورت عینی تداوم‌پذیر نمی‌داند؛ اما به شناسایی اصولی از آن می‌پردازد که قابلیت به‌روزشدن دارند (ناری قمی و دامیار، ۱۳۹۱). هدف مقالهٔ حاضر شناخت این دسته از الگوها و استفادهٔ مجدد در طراحی در محدودهٔ موردمطالعه است.

شرایط اقلیمی، مناسبات فرهنگی و ارتباط با کشورهای حوزهٔ خلیج‌فارس و آفریقا، گونهٔ خاصی از معماری بومی را در بندر بوشهر رقم زده‌اند. از ویژگی‌های معماری بوشهر می‌توان به بافت متراکم، کوچه‌ها و معابر کم‌عرض و ارتفاع‌دادن به ساختمان‌ها و قرارگرفتن فضاهای باز و نیمه‌باز میان توده‌های ساختمانی اشاره کرد. کنار معماری بومی غنی و پرآرایهٔ شهر بوشهر، شاهد معماری ساده و بی‌پیرایه‌تری در نواحی روستایی حاشیهٔ نوار ساحلی هستیم که با وجود اینکه کمتر به آن پرداخته شده است، همچنان ویژگی‌ها و اصولی دارند که قابلیت بازیابی و استفاده مجدد دارند.

در راستای هدف پژوهش که شناخت معماری بومی در نواحی روستاهای ساحلی است، سؤالات زیر مطرح می‌گردند:

۱. معماری بومی در این نواحی شامل چه دسته‌ای از نظام‌های کالبدی و ساخت است؟ (یا از چه الگوهای کالبدی و ساختی پیروی می‌کند؟)

۲. چه الگوهایی از معماری بومی را می‌توان در طراحی برای حفظ ماهیت بافت روستایی به کار گرفت؟

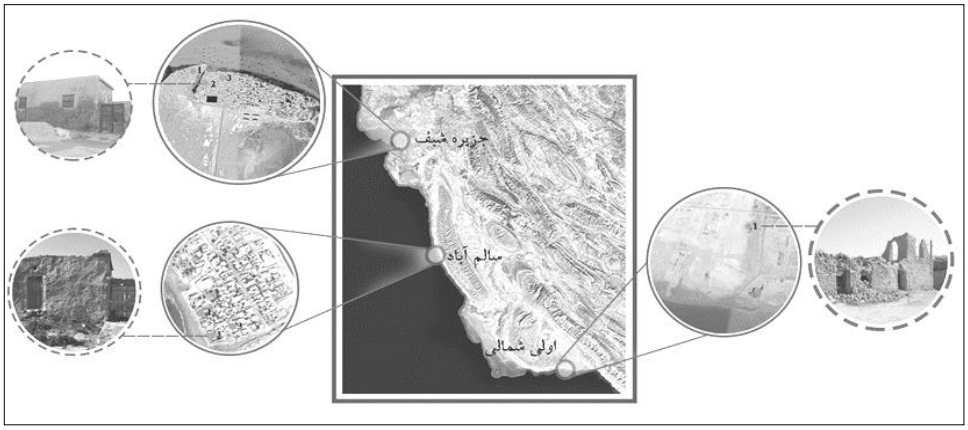
روش تحقیق

این پژوهش برای شناخت الگوهای معماری بومی نواحی روستایی ساحلی استان بوشهر در چهارچوب یک تحقیق میدانی، این الگوها را استخراج می‌کند. برای این منظور، سه روستا به‌نمایندگی از سایر روستاهای ساحلی استان بوشهر، بر اساس آثار به‌جامانده از معماری بومی انتخاب گردیدند. در هریک از روستاها با توجه به وضع موجود بافت روستایی، دو الی سه نمونهٔ مسکن بومی در نظر گرفته شدند و مطالعه شدند (تصویر شمارهٔ ۱).

پژوهش حاضر از روش توصیفی‌تحلیلی با بهره‌گیری از انواع روش‌های پیمایشی همچون بازدید و مشاهدات میدانی، مستندات عکاسی، اندازه‌گیری و برداشت از بناها، مصاحبه با ساکنین محلی در هشت خانهٔ مسکونی بومی انجام شد. داده‌های برداشت‌شده از روستاهای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

ساحلی از طریق تحلیل بصری و محتوایی ارزیابی شدند و با بیانی تصویری و گرافیکی ارائه گردیدند.

ت۱. موقعیت روستاها و نمونه‌های موردبررسی

ادبیات موضوع

معماری بومی

اکثر منابع برگزاری نمایشگاه «معماری بدون معمار» در سال‌های ۱۹۶۴ تا ۱۹۶۵ میلادی را نقطهٔ شروع توجه جدی غرب به معماری بومی و سرآغاز تحقیقات بسیاری در این زمینه می‌دانند. هرچند می‌توان ریشه‌های آن را در قرن ۱۸ میلادی جست‌وجو نمود (صادقی پی، ۱۳۹۱). از این تاریخ تا به امروز، تعاریف متعددی از سوی صاحب‌نظران در رابطه با معماری بومی ارائه شده‌اند و هریک به‌نوعی این شیوه از معماری را توصیف کرده‌اند. از نخستین محققانی که در این زمینه پژوهش کردند می‌توان به پاول اولیور اشاره کرد. اولیور معماری بومی را این‌گونه تعریف می‌کند: «معماری بومی به طور خاص به آنچه از سرشت و طبیعت انسان و محیط برآمده است و توسط خودِ مردم برپا می‌شود، نسبت داده شده است. معماری بومی، معماری مردم و معماری توسط مردم است؛ نه برای مردم» (ناری قمی و دامیار، ۱۳۹۱).

در تصویر شماره ۲ برای درک بهتر ماهیت معماری بومی با گردآوری تعاریف متعددی که از سوی صاحب‌نظران ارائه گردیده‌اند، ویژگی‌های آن، همچون منشأ پیدایش، سازندگان، مصالح، ساخت و... دسته‌بندی شدند.

معماری روستایی

معماری روستایی از نام‌های دیگری است که به معماری بومی اختصاص داده شده است و حتی در برخی منابع از معماری بومی با عنوان معماری روستایی نام برده‌اند (آلپاگونوولو و دیگران ، ۱۳۸۴: ۲۵). معماری بومی و روستایی در بسیاری از مؤلفه‌ها نقاط مشترک دارند؛ اما تفاوت‌هایی نیز دارند.

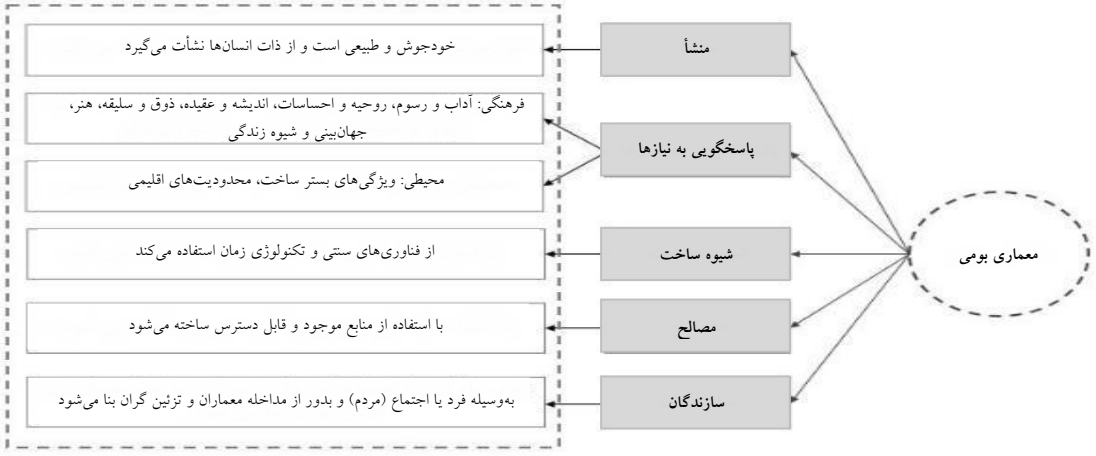
روستا دربردارندهٔ مردمی است که شغل و فعالیت تولیدی ویژه‌ای دارند، در محیط معین و مشخصی زندگی می‌کنند، با یکدیگر روابط و مناسبات ویژه و تعیین‌شده‌ای دارند، باورها و اعتقادات و ارزش‌های ویژه‌ای دارند و در بستر جغرافیایی خاصی نیز زندگی می‌کنند. بنابراین می‌توان گفت روستا پدیده‌ای واحد است (زرگر، ۱۳۹۰: ۳۱). معماری بناهای روستایی هرچند در نگاه اول ساده و ابتدایی به نظر می‌رسد، ولی در واقع از سوی مردمی بنا گردیده است که از همهٔ هوش و ظرفیتشان برای ساختن آن‌ها استفاده نموده‌اند

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

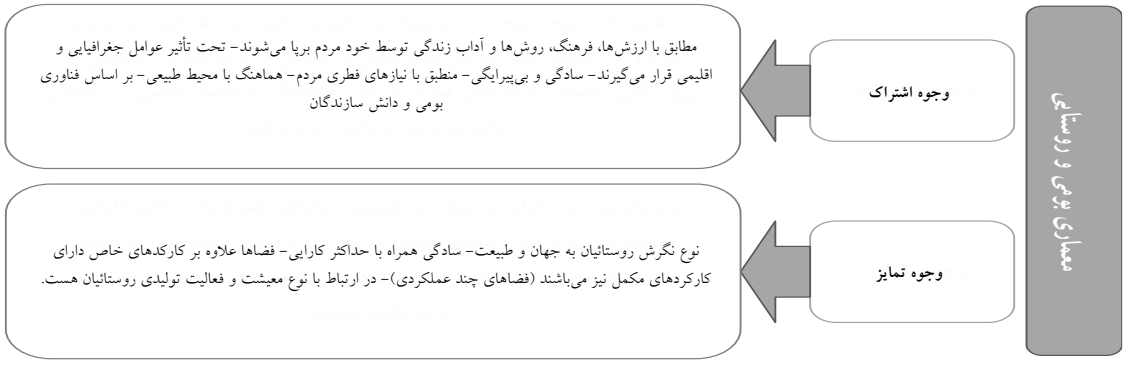
(زرگر، ۱۳۹۰: ۹). پس برای شناخت معماری روستایی، نیاز است نخست انسان روستایی را شناخت؛ زیرا معماری روستایی را خودِ روستاییان طراحی کرده و ساخته‌اند. این معماری محصول خرد جمعی است و خرد جمعی، برخلاف فکر انفرادی، هیچ‌گاه دچار اشتباه نمی‌شود (اکرمی، ۱۳۸۹).

معماری روستایی در ایران به‌لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی، فعالیت‌های مردمی، عناصر تولیدی و محیط‌زیست، مجموعه‌ای همگن و متشکل و با هویت کالبدی خاصی را تشکیل می‌دهد که تجلی‌کنندهٔ ارتباطات و کارکردها و نقش چندعملکردی فضاهاست و این هویت، از نفس سکونت و شیوهٔ زیست در روستا نشئت می‌گیرد (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۴).

بر این اساس تفاوت معماری بومی و روستایی، ریشه در شیوهٔ خاص سکونت در نواحی روستایی، روحیات و جهان‌بینی آنان و حضور فعالیت‌های معیشتی در زندگی روزمرهٔ آنان و هم‌زیستی فضاهای زیستی و معیشتی دارد. این ویژگی‌ها سبب شده‌اند که با وجود ازبین‌رفتن معماری بومی در این نواحی، همچنان نفس زندگی روستایی در معماری مسکن روستایی جریان داشته باشد که بارزترین جلوه‌گاه معماری روستایی است. در تصویر شمارهٔ ۳، وجوه اشتراک و تمایز معماری بومی و روستایی کنار یکدیگر ارائه شده‌اند.

ت۲. ویژگی‌های معماری بومی بر اساس تعاریف آن

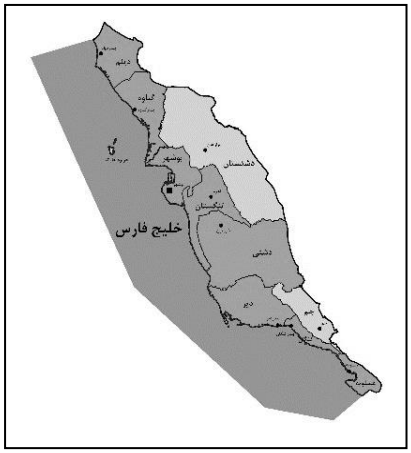

ت۳. اشتراکات و افتراقات معماری بومی و روستایی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

روستاهای ساحلی استان بوشهر

استان بوشهر با مساحتی در حدود ۲۵/۵۹ کیلومتر مربع در جنوب ایران، به‌صورت نوار باریکی میان خلیج‌فارس و کوهپایهٔ زاگرس قرار گرفته است. این استان از شمال به استان خوزستان و قسمتی از استان کهگیلویه‌وبویراحمد، از شرق به استان فارس، از جنوب‌شرقی به استان هرمزگان و در جنوب و مغرب با طولی در حدود ۶۲۵ کیلومتر، به خلیج‌فارس متصل می‌شود (غلام‌زاده،۱۳۹۲: ۱۱). طبق جدیدترین سرشماری مرکز آمار ایران، استان بوشهر ۱۰ شهرستان دارد که عبارت‌اند از: دیلم؛ گناوه؛ دشتستان؛ بوشهر؛ تنگستان؛ جم؛ دشتی؛ دیر؛ کنگان؛ عسلویه. همان طور که در تصویر شماره ۴ مشاهده می‌شود، ۸ شهرستان آن در کرانهٔ ساحلی استان قرارگرفته‌اند. بنابراین روستاهای ساحلی متعددی را در بر می‌گیرند. در راستای هدف پژوهش، یعنی شناخت معماری روستاهای ساحلی استان بوشهر، سه روستا انتخاب گردیدند که بخشی از معماری بومی آن‌ها به‌جامانده بود و بازدید شدند. در ادامه، این روستاها معرفی می‌شوند:

ت۴. نقشهٔ شهرستان‌های استان بوشهر (URL1)

جزیرهٔ شیف

جزیرهٔ شیف از جمله سکونتگاه‌های استان بوشهر است که در فاصلهٔ ۲۵کیلومتری شرق شهر بوشهر واقع گردیده است و اراضی اطراف آن بیشتر پست و آبگیرند. همان طور که در تصویر شمارهٔ ۵ (برش طولی روستا) مشاهده می‌شود، اطراف روستا را آب فراگرفته است و روستا به‌صورت جزیره درآمده است. به‌طور کلی علت وجودی روستای جزیرهٔ شیف را موقعیت مکانی مناسب این روستا برای پهلوگیری و لنگرانداختن لنج‌ها و قایق‌های صیادی گفته‌اند.

هستهٔ اولیهٔ روستا در محدودهٔ مرکزی و در امتداد ساحل دریا شکل گرفته است و سپس به‌سمت جنوب آن گسترش یافته است. خور، درون بافت دو محلهٔ شرقی و غربی را در محدودهٔ روستا مشخص کرده است. با توجه به موقعیت جغرافیایی روستا، حدود ۸۸/۴درصد شاغلین جزیره در بخش صیادی مشغول به فعالیت‌اند. شغل ساکنین و نزدیکی به دریا نقش بسیار زیادی بر معماری و بافت روستا داشته است (بنیاد مسکن، ۱۳۸۹). به‌گفتهٔ ساکنین، به‌علت سفرهای دریایی طولانی‌مدت مردان خانواده و برای تأمین امنیت، خانه‌ها نزدیک به هم ساخته می‌شدند. ازاین‌رو، روستا بافتی به‌هم‌پیوسته دارد. این بافت فشرده و معابر ارگانیک آن، ازجمله جاذبه‌های گردشگری روستا ذکر شده‌اند.

روستای سالم‌آباد

روستای سالم‌آباد از توابع شهرستان تنگستان، بخش دلوار و دهستان ابوالخیر، در فاصلهٔ ۳۷کیلومتری از مرکز بخش و ۶۷کیلومتری از مرکز شهرستان (شهر اهرم) قرار دارد. از حیث موقعیت نسبی، روستای سالم‌آباد از سمت شمال و جنوب و با فاصلهٔ اندک به مسیل و از سمت غرب نیز به خلیج‌فارس محدود می‌شود. عبور جادهٔ ساحلی در بخش‌های شرقی بافت نیز از جمله عوارض قابل‌توجه در محدودهٔ روستاست. بر اساس اطلاعات محلی به‌دست‌آمده، منطقهٔ ابوالخیر

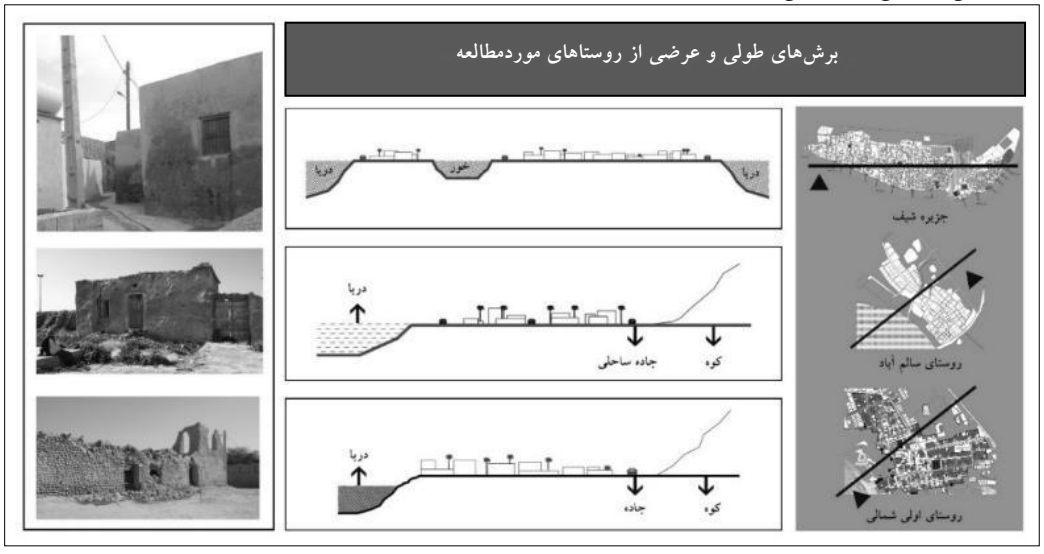
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

شهرستان تنگستان یکی از کهن‌ترین سکونتگاه‌های منطقه است.

بر این اساس روستای سالم‌آباد نیز یکی از روستاهای قدیمی دهستان ابوالخیر است. قدمت روستای سالم‌آباد به بیش از ۲۰۰ سال قبل برمی‌گردد. انتخاب این نقطه به‌عنوان محل سکونت، نشان از وجود مواهب طبیعی مناسب در این منطقه دارد؛ به‌نحوی که اراضی مرغوب کشاورزی و دسترسی مناسب به دریای خلیج‌فارس را می‌توان از جمله موارد مطرح در این زمینه دانست. در عین حال، نمی‌توان دسترسی مناسب این سکونتگاه و نیز عبور جادهٔ ساحلی را نادیده گرفت (بنیاد مسکن، ۱۳۹۷). در تصویر شماره ۵، موقعیت جادهٔ ساحلی، روستا و دریا مشاهده می‌شود.

روستای اولی شمالی

روستای اولی شمالی و جنوبی از روستاهای دهستان حومه، بخش مرکزی واقع در شهرستان دیر محسوب می‌شود. فاصلهٔ روستا تا مرکز دهستان ۱۵ کیلومتر و تا مرکز بخش و مرکز شهرستان ۳ کیلومتر است. این روستا از سمت شمال به اراضی کشاورزی، از شرق به شهر دیر و از جنوب و غرب به دریا محصور می‌شود که در تصویر شماره ۵، موقعیت روستا نسبت به جاده و دریا نمایش داده شده است. بر اساس تحقیقات مشاور و اطلاعات محلی به‌دست‌آمده، قدمت روستا به حدود ۱۵۰ سال پیش بازمی‌گردد. وجود اراضی مناسب برای کشاورزی، وجود دسترسی مناسب به دریا، راه دسترسی مناسب، وجود امنیت در منطقه و آب‌وهوای مناسب و همچنین وجود لنگرگاه و چاه آب شیرین بود که شرایط را برای سکونت مهیا می‌نمود. همین امر عامل تشکیل و پایداری روستای اولی شمالی و جنوبی درطی ۱۵۰ سال اخیر بوده است (بنیاد مسکن، ۱۳۹۱).

ت۵. برش‌های طولی و عرضی از روستاهای موردمطالعه

ویژگی‌های معماری مسکن روستاهای ساحلی

برای شناخت ویژگی معماری روستاهای ساحلی موردنظر، ۸ مورد مسکن بومی از سه روستای منتخب بررسی گردیدند و مطالعه شدند. در ابتدا، به فرم کلی و تراکم بافت و نحوهٔ جهت‌گیری معابر در روستاها پرداخته شد. سپس سایر ویژگی‌های کالبدی معماری در حوزه‌هایی چون نحوهٔ چینش فضاهای سکونتی در یک واحد ساختمانی، طبقات، میزان بهره‌گیری از فضاهای

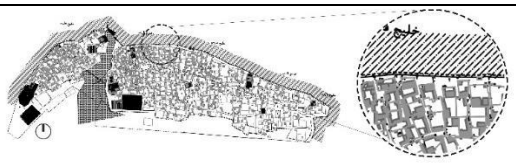
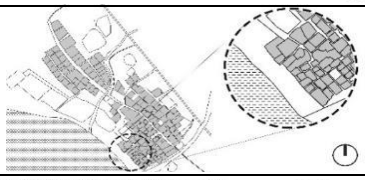
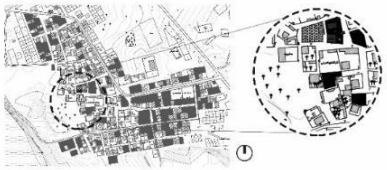
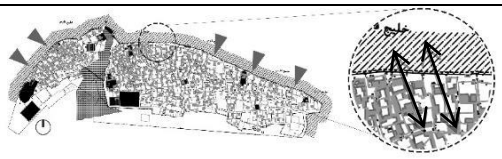
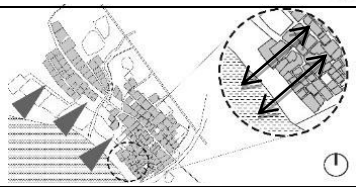
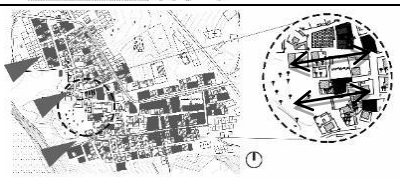
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

بـاز و نیمـه‌بـاز، شـکل و ابعـاد بازشـوها و... بررسـی گردیدند. به‌علاوه، مواردی چون نوع سـقف، مصـالح و سازهٔ سقف و دیـوار، جزئیـات سـاخت، تحـت عنـوان دستگاه‌های سـاختمانی و راهکارهـای تـأمین سـرمایش منفعـل و بهـره‌منـدی از نـور طبیعـی تحـت عنـوان راهکارهای ایجاد آسایش اقلیمی بررسی شدند. داده‌ها با بیانی گرافیکی و به‌نحوی تنظیم شـدند کـه عـلاوه بـر نمایش ویژگـی‌هـای معمـاری هـر روسـتا، دربردارنـدهٔ شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها نیز باشند.

بافت روستایی و جهت‌گیری معابر

بافت روسـتاهای سـاحلی بـه‌دلیـل شـرایط اقلیمـی و فرهنگی، متراکم و به‌هم‌پیوسته است؛ به‌جز در مـواردی که به‌دلیل وجود مذاهب مختلف (شیعه و سنی)، بافـت روستا بـه دو بخـش تقسـیم شـده اسـت (بـرای مثـال، روستای جزیرهٔ شـیف). در ایـن نـواحی، جهـت‌گیـری معابر و کوچه‌ها به‌سمت دریافـت حـداکثر جریـان بـاد (به‌سمت ساحل) است. تراکم بافت و جهت‌گیری معابر در جدول شماره ۱ بررسی گردیده‌اند.

ج۱. ویژگی‌های بافت و جهت‌گیری معابر در روستاهای ساحلی

بافت روستایی	شیف	سالم آباد	اولی شمالی
	*		
		*	
			*
جهت‌گیری معابر	**شیف**	**سالم آباد**	**اولی شمالی**
	*		
		*	
			*

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

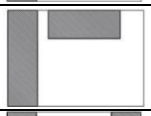
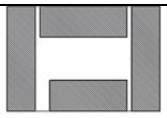
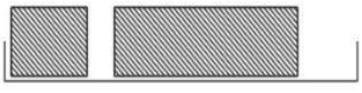
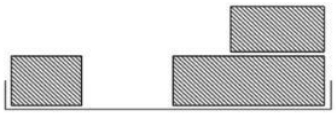
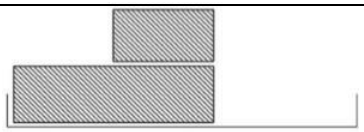
ویژگی‌های کالبدی معماری

مسکن بومی در این نواحی متشکل از مجموعه اتاق‌هایی است که اطراف حیاطی نسبتاً وسیع قرار گرفته‌اند. این توده‌های ساختمانی در فضای باز حیاط، چینش‌های متفاوتی را ایجاد می‌نمایند. خانه‌های روستاهای ساحلی عموماً یک تا دوطبقه‌اند و ارتفاع هر طبقه حداکثر ۳ متر است. در گویش محلی، طبقهٔ دوم خانه «بالاخانه» گفته می‌شود (احمدی ری‌شهری، ۱۳۹۲). اکثر خانه‌ها فضای باز (حیاط) دارند؛ اما در روستاهای این پژوهش، فضای نیمه‌بازی مشاهده نشده است.

تزئینات معماری در این نواحی بسیار محدود و شامل رنگ‌آمیزی چوب‌های به‌کاررفته در سقف، تزئینات بخش فوقانی ورودی‌ها و طاقچه‌ها و گچ‌بری‌ها می‌شوند.

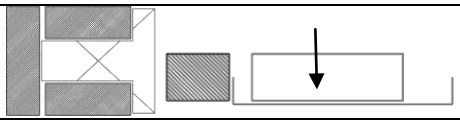
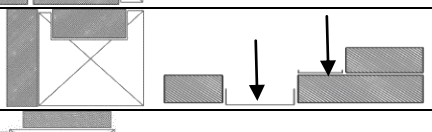
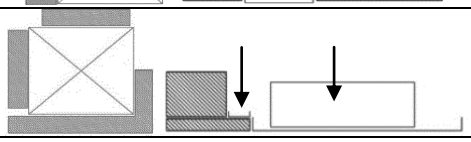
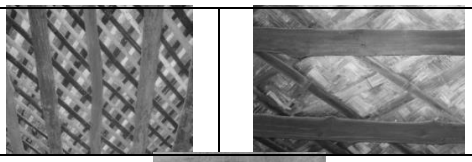
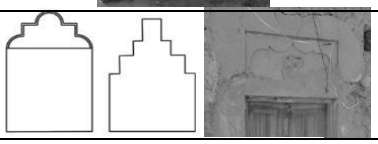
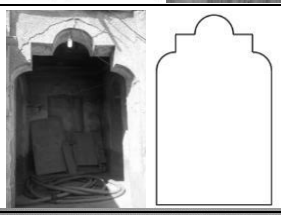
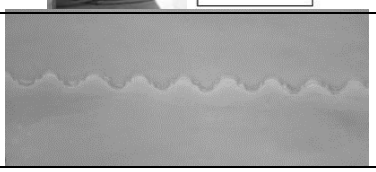
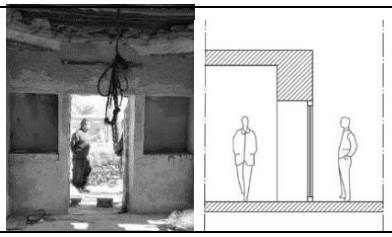
عنصر شاخص به‌کاررفته در فضای داخلی خانه‌ها طاقچه است که کاربرد فراوانی در فضاهای چندعملکردی خانه‌های روستایی دارد. تناسبات انسانی در فضای داخلی منازل مسکونی و ورودی‌ها رعایت شده است. ارتباط ساختمان با زمین حالت‌های گوناگونی را در بر می‌گیرد که در جدول شماره ۲ همهٔ موارد ذکرشده، به‌تفصیل بیان شدند.

ج۲. ویژگی‌های کالبدی معماری روستاهای ساحلی

ساختار بنا		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
ساختار بناها به این صورت است که پیرامون یک حیاط تقریباً وسیع، اتاق‌هایی در کنار هم شکل گرفته‌اند.		*	*	
			*	
هریک از این اتاق‌ها به‌صورت یکی از پنج حالت روبه‌رو، کنار یکدیگر قرار دارند.			*	
			*	
عرض هریک از این اتاق‌ها ۳–۳/۵ متر است؛ اما طول‌های متفاوتی دارند.			*	*
طبقات		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
بیشتر بناها، به‌ویژه ساختمان‌های نزدیک به دریا، یک‌طبقه‌اند		*		*
با دورشدن از دریا، برخی از ساختمان‌هایی که در ردیف‌های بعدی قرار می‌گیرند، بخشی از ساختمان آن‌ها دوطبقه می‌شود که این بخش بازشوهای متعدد با ارتفاع زیاد (در–پنجره) دارد			*	*
			*	

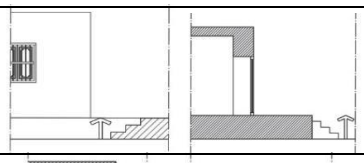
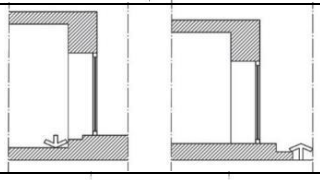
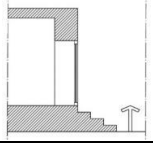
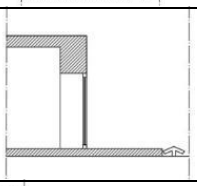
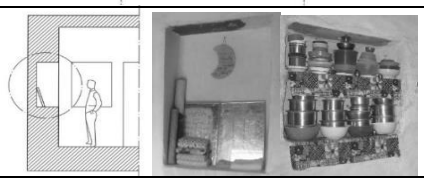
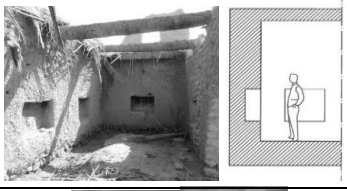
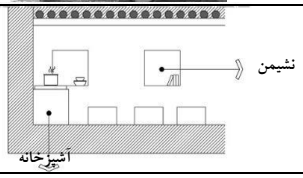
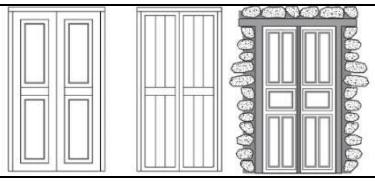
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]

[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

	فضاهای باز	شیف	سالم آباد	اولی شمالی
عمدهٔ فضای باز در این نواحی حیاط‌ها هستند		*	*	
در بخش‌هایی از ساختمان که دوطبقه می‌شوند، یک فضای باز در سمت ورودی آن‌ها ایجاد شده است			*	
				*
	جزئیات معماری	**شیف**	**سالم آباد**	**اولی شمالی**
تزئینات رنگ‌کردن تیرهای چوبی سقف و ایجاد طرح‌های متنوع		*	*	*
تزئینات به‌کاررفته در بالای ورودی‌ها و طاقچه‌ها			*	
				*
				*
گچ‌بری		*		
	ساختار فضایی	**شیف**	**سالم آباد**	**اولی شمالی**
تناسبات فضا تناسبات ورودی و فضای داخلی خانه‌ها کاملاً انسانی‌اند		*	*	*

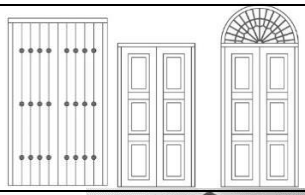
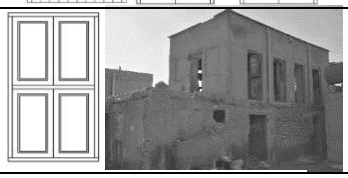
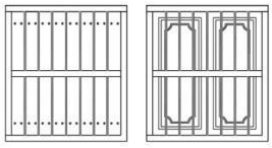
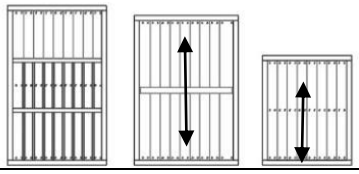
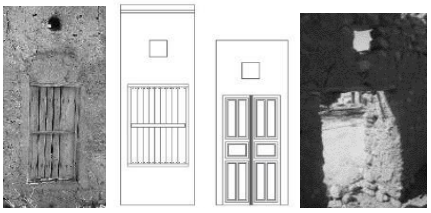
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]

[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

ارتباط با سطح زمین			*	*
				*
		*		*
		*	*	*
فضای داخلی اتاق‌ها عنصر شاخص فضای داخلی اتاق‌ها، طاقچه است که به‌تعداد زیاد در اتاق‌ها دیده می‌شود و لوازمی چون عکس، کتاب، ظروف و... در آن‌ها قرار داده می‌شوند.		*	*	
				*
وجود دریچه‌ای میان اتاق‌ها که ارتباط بین اتاق‌ها را فراهم می‌آورد.		*		
چندعملکردی بودن اتاق‌ها		*	*	*
	بازشوها	**شیف**	**سالم آباد**	**اولی شمالی**
درب ورودی اتاق‌ها		*	*	

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]

[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

				*
در- پنجره			*	*
پنجره‌های با ارتفاع کم (حدوداً ۱۰۰-۸۰ سانتی‌متر)		*	*	*
پنجره‌های مرتفع (حدوداً ۲۰۰-۱۵۰ سانتی‌متر)			*	
وجود دریچه‌های کوچک بالای برخی از بازشوها: این دریچه‌ها در جبهۀ طولی بخشی از بنا دیده می‌شوند که رو به جهت جنوب‌غربی قرار دارند.			*	*

دستگاه‌های ساختمانی

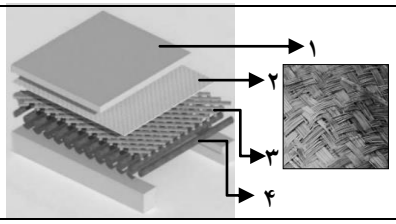
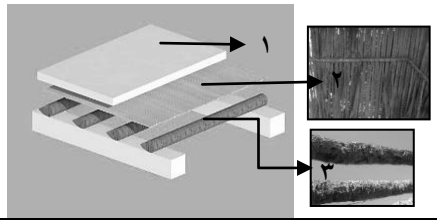
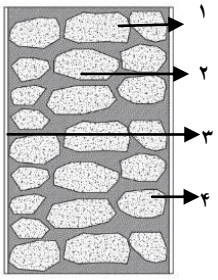
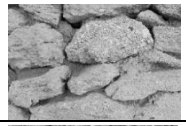
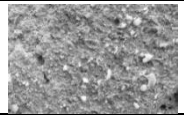
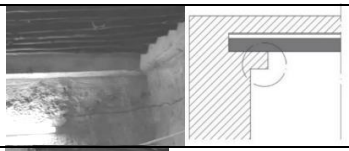
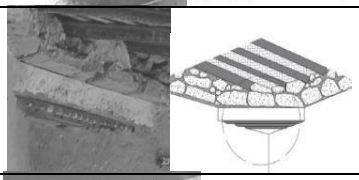
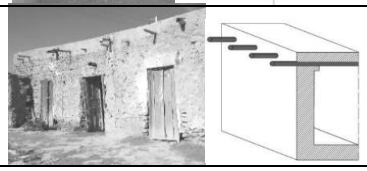
سقف خانه‌های روستایی مسطح است و سازۀ سبکی دارد. سازۀ سقف در این نواحی شامل تیرهای چوبی از جنس چوب چندل[1] یا درخت نخل است. روی تیرها، عناصر چوبی دیگر، خلاف جهت تیرها (یا به‌شکل مورب) قرار می‌گیرند که نقشی مانند تیرچه دارند. روی تیرچه‌ها با حصیر بافته‌شده از برگ درخت نخل یا نی پوشانده می‌شود و در نهایت، سقف با ملات شل (کاهگل) اندود می‌شود. عمدۀ مصالح به‌کاررفته در ساخت، مصالح بومی است؛ مگر در مواردی که برای تیرهای سقف از چوب چندل استفاده شده است. این چوب عنصری وارداتی است و بیشتر در روستای شیف و سالم‌آباد مشاهده می‌شود (این دو روستا به شهر بوشهر نزدیک‌ترند). در جزئیات ساخت اکثر این بناها رخ‌بام مشاهده می‌شود. در جدول شماره ۳، سازۀ سقف و دیوارها و جزئیات ساخت تحلیل شده‌اند.

راهکارهای اقلیمی

تهویه یکی از روش‌های بسیار مهم ایجاد آسایش حرارتی در اقلیم گرم‌ومرطوب نواحی ساحلی جنوبی است. ازاین‌رو، راهکار ساکنان بومی برای ایجاد تهویه عبارت است از: استفاده از بازشوهای رو به معابر؛ تعبیۀ دریچه‌های کوچک در بخش بالایی پنجره‌ها و درپنجره‌ها؛ ایجاد کوران هوا به‌وسیلۀ در-پنجره‌هایی که روبه‌روی هم ساخته می‌شدند. همچنین نیاز به نور طبیعی در خانه‌های روستایی از طریق بازشوهای رو به حیاط فراهم می‌شود (جدول شماره ۴).

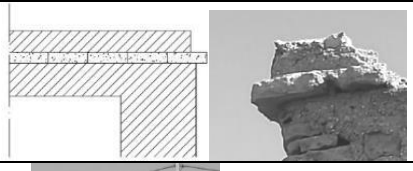
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

ج۳. دستگاه‌های ساختمانی

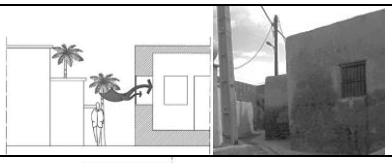
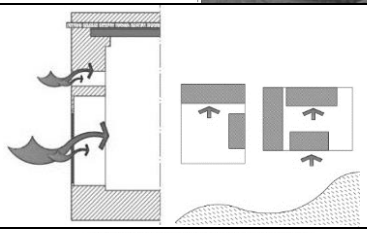
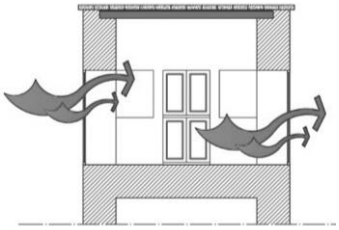
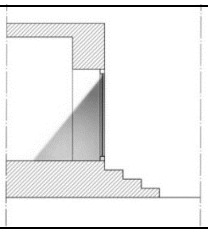
سازهٔ سقف		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
اجزای سقف عبارت‌اند از ۱. ملات شُل (کاه‌گل) ۲. حصیر بافته‌شده از برگ درخت نخل ۳. شاخه‌های درخت نخل ۴. تیرهای سقف از جنس چوب چندل		*	*	
اجزای سقف عبارت‌اند از ۱. ملات شُل (کاه‌گل) ۲. شاخه‌های درخت نخل ۳. تیرهای سقف از جنس چوب درخت نخل				*
سازهٔ دیوار		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
۱. سنگ مرجانی ۲. ملات (ماسه آهک و ساروج) ۳. اندود (پوششی از ملات ماسه آهک و گچ/ کاه‌گل) ۴. اندود (پوششی از ملات ماسه آهک و گچ/ کاه‌گل	 	*	*	
		*	*	
				*
جزئیات		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
جزئیات سازهٔ سقف: وجود یک لبه، زیر تیرهای سقف		*	*	
گوشه‌سازی به‌وسیلهٔ چوب، زیر سازهٔ سقف برخی از خانه‌ها			*	
تیرهای چوبی بیرون‌آمده از سقف که به‌نوعی سازهٔ سقف را نمایان می‌کنند.		*	*	*

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]

[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

ایجاد رخ‌بام روی سازهٔ سقف، سنگ‌هایی به‌ارتفاع ۱۰– ۱۵ سانتی‌متر پیچیده شده‌اند که این سنگ‌ها به‌اندازهٔ ۱۰ سانتی‌متر از سقف بیرون زده‌اند و یک لبه ایجاد کرده‌اند و سپس روی آن‌ها با کاهگل پوشیده شده است.		*	*	
استفاده از طاق و قوس، بالای برخی از بازشوها				*

ج۴. راهکارهای ایجاد آسایش حرارتی

راهکارهای ایجاد سرمایش		شیف	سالم آباد	اولی شمالی
تهویه وجود پنجره‌های رو به گذرها امکان تهویه را فراهم می‌کند.		*	*	
وجود دریچه‌های کوچک در طول جداره‌هایی که رو به جهت جنوب‌غربی دارند نیز امکان تهویه را فراهم آورده است.			*	*
در–پنجره‌های روبه‌روی هم سبب کوران هوا در اتاق می‌شوند.			*	
راهکارهای بهره‌گیری از نور طبیعی		**شیف**	**سالم آباد**	**اولی شمالی**
فضای خانه‌ها عموماً تاریک است و نیاز به نور طبیعی، به‌مقدار کم، از طریق بازشوها فراهم می‌شود.	 	*	*	*

نتیجه

همان‌گونه که بیان شد، بهترین نمونه‌های معماری بومی را می‌توان در نواحی روستایی جست‌وجو کرد. معماری این نواحی در عین سادگی، از اصولی پیروی می‌کند که ریشه در فرهنگ و شناخت فرد بومی از محل سکونتش دارد؛ چراکه معماری روستایی به‌وسیلهٔ خودِ

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]
[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]

روستاییان ساخته می‌شود و دربردارندهٔ هوش جمعی آنان است. معماری روستاهای ساحلی بوشهر نیز کنار معماری شهر بوشهر، زبان معماری خودش را دارد و اصولی را بیان می‌کند. می‌توان بارزه‌های معماری بومی روستاهای ساحلی استان بوشهر را بر اساس حوزه‌های معماری بومی دسته‌بندی نمود. حوزه‌هایی را که معماری بومی در بر می‌گیرد، شامل استفاده از برگه‌های آشنا، فراهم‌آوردن آسایش اقلیمی، استفاده از فناوری و مصالح بومی و مشارکت مردم بومی در طراحی و ساخت است. جدول شماره ۵ بارزه‌های معماری روستاهای ساحلی را بر اساس حوزه‌های معماری بومی ارائه می‌دهد.

ج۵. بارزه‌های معماری بومی روستاهای ساحلی در ارتباط با حوزه‌های با توانایی بهره‌گیری از معماری بومی

حوزه‌های بهره‌گیری از معماری بومی	بارزه‌های معماری روستاهای ساحلی
فرم	– توجه به تناسبات انسانی در فضاهای داخلی و ورودی‌ها – ساختمان‌ها یک الی دوطبقه طراحی می‌شوند – وجود فضای باز(حیاط)، میان توده‌های ساختمان – تزئینات معماری بومی روستایی که شامل رنگ‌آمیزی چوب‌های به‌کاررفته در سقف، تزئینات بالای طاقچه‌ها و ورودی‌ها و برخی گچ‌بری‌ها می‌شوند – عنصر شاخص به‌کاررفته در فضای داخلی خانه‌ها طاقچه است که می‌توان از آن در طراحی فضاهای داخلی بهره برد
فراهم‌آوردن آسایش اقلیمی	– جهت‌گیری ساختمان‌ها به‌سمت دریافت باد غالب (به‌سمت دریا) – استفاده از دریچه‌های کوچک در قسمت فوقانی بازشوهای رو به ساحل که از تمهیدات ایجاد سرمایش در خانه‌های روستایی است –استفاده از بازشوهای متعدد رو به معابر که از دیگر موارد ایجاد سرمایش است
فناوری‌های ساخت بومی	– سقف خانه‌های روستایی مسطح است و سازهٔ سبکی دارد. توجه به فرم سازهٔ بومی نواحی توأم با شیوه‌های نوین مهندسی می‌تواند ایده‌هایی برای ابداع سازه‌های مشابه و کارا ارائه دهد – در جزئیات ساخت اکثر این بناها رخ‌بام مشاهده می‌شود
مصالح بومی	– به‌طور کلی، مصالح بومی به‌کاررفته در این نواحی چنین‌اند: سنگ‌های مرجانی؛ ملات ماسه‌آهک و ساروج؛ اندود گچ یا کاهگل؛ حصیر بافته‌شده از برگ‌های درخت نخل یا نی؛ تیرهای چوبی سقف (از جنس چوب درخت خرما و چندل)
مشارکت مردم بومی	– وجود نیروی کار بومی نیازمند شغل در نواحی روستایی است که با سازه‌های بومی نیز آشنایی دارند

پی‌نوشت

۱. چوب چندل (صندل) چوبی وارداتی است و بیشتر در معماری شهر بوشهر و روستاهای مجاور آن یافت می‌شود و در روستاهایی که از مرکز استان فاصله می‌گیرند، کمتر مشاهده می‌شود.

فهرست منابع

– احمدی ری‌شهری، عبدالحسین. (۱۳۹۲)، ویژگی‌های ساختاری شهر بوشهر. بوشهر نامه (پیغام)، شمارهٔ ۱۰ و ۱۱، ۳۴–۳۵.

– اکرمی، غلامرضا. (۱۳۸۹)، رازهای معماری روستایی. مسکن و محیط روستا، دورهٔ ۲۹، شمارهٔ ۱۳۱، ۲۵–۴۸.

– آلپاگونوولو، آدریانو؛ مهریار، محمد؛ ربوبی، مصطفی؛ فلامکی، محمد منصور؛ دادخواه، مهیار. (۱۳۸۴)، معماری بومی، ترجمهٔ علی‌محمد سادات افسری، فضا، تهران.

– بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸)، پست‌مدرنیته و معماری (بررسی جریان‌های فکری معماری معاصر غرب ۲۰۰۰– ۱۹۶۰)، نشر خاک، اصفهان.

– بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان بوشهر. (۱۳۹۱)، بازنگری طرح هادی روستای اولی شمالی و جنوبی.

– بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان بوشهر. (۱۳۹۷)، بازنگری طرح هادی روستای سالم‌آباد. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان بوشهر. (۱۳۸۹)، طرح هادی روستای جزیرهٔ شیف.

– زرگر، اکبر. (۱۳۹۰)، درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

– سرتیپی‌پور، محسن. (۱۳۸۴)، شاخص‌های معماری مسکن روستایی در ایران. هنرهای زیبا، شمارهٔ ۲۲، ۴۳–۵۲.

– صادق‌پی، ناهید. (۱۳۹۱)، تاریخچه و علل گرایش به معماری بومی در غرب، کشورهای اسلامی و ایران. معماری اقلیم گرم‌وخشک، شمارهٔ ۲، سال دوم، ۷–۲۴.

– غلام‌زاده، فراز. (۱۳۹۲)، معماری بوشهر در دورهٔ زند و قاجار، آباد بوم، تهران.

– ناری قمی، مسعود؛ دامیار، سجاد. (۱۳۹۴)، رویکردها به معماری بومی در نظریه‌پردازی مدرن معماری. معماری اقلیم گرم‌وخشک، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۳، ۷۹–۹۵.

- URL1: https://www.amar.org.ir. Accessed May 2019

- https://doi.org/ 10.22034/40.176.3

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-06]

[DOI: DOI: 10.22034/40.176.3]